

ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо); організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти; контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях [1, 1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. [Електронний ресурс] / М. Карпенко . Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm>
2. Комюніке конференції міністрів вищої освіти «Європейський простір вищої освіти – досягнення завдань» (Берген 2005). – Режим доступу : http://www.kpss.lviv.ua/info/3_6.htm
3. Комюніке конференції міністрів вищої освіти «Створюючи зону вищої освіти Європи» (Берлін, 2003). – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/search?hl=ru&source=hp&q>
4. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. А. Сбруєва. – Суми, 2008. – 79 с. – (Препринт).
5. Сухова Н. М. Якість вищої освіти як одна з філософських засад трансформації освіти XXI століття: європейський контекст. [Електронний ресурс] / Н. М. Сухова. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vnau_f/2009_1/suxov.pdf
6. European Quality Assurance Register for Higher Education. – Режим доступу : <http://www.eqar.eu>.
7. European Quality Assurance Register for Higher Education. – Режим доступу : <http://www.eqar.eu/register.html/>
8. OECD. Internationalisation and trade in higher education. –Paris : OECD publishing, 2004. – 318 p.

УДК 371.134

Л.В. Бурчак

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності. Проаналізовані поняття «готовність», «дослідницька діяльність», визначені компоненти готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності та розроблені дослідницькі завдання для формування визначених компонентів.

В статье рассматривается проблема готовности будущих учителей химии к исследовательской деятельности. Проанализированы понятия «готовность», «исследовательская деятельность», определены компоненты готовности будущих учителей химии к исследовательской деятельности и разработаны исследовательские задания с целью формирования определенных компонентов.

The article is devoted the problem of readiness of future teachers of chemistry to research activity. Concepts are analyzed «readiness»,»research activity», the components of readiness of future teachers of chemistry are certain to research activity and research tasks are developed for forming of certain components.

Постановка проблеми. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Державною програмою «Освіта» (Україна XXI ст.), Державною програмою «Вчитель», Законом України “Про вищу освіту” головним завданням реформування вищої школи є виховання творчої особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях. Державні документи наголошують на необхідності інтелектуального та творчого розвитку майбутнього педагога, його фундаментальної підготовки та професійної мобільності. Реформування вищої педагогічної освіти в Україні спрямоване на проблему дослідницької підготовки студентів, одним із провідних завдань якої виступає формування відповідних умінь у майбутніх вчителів.

Наукова література вже містить новітні парадигми, серед яких є й зорієнтовані на дослідницький пошук. Разом з цим, у сучасній педагогічній реальності існує низка суперечностей: 1) між об’єктивною необхідністю активізації дослідницької діяльності майбутнього вчителя та її слабким педагогічним забезпеченням в умовах навчання у вищих педагогічних закладах освіти; 2) між змістом підготовки майбутніх вчителів і його реалізацією в практичній діяльності.

Усунення вищезазначених суперечностей, на наш погляд, потребує, насамперед, підготовки таких педагогічних кадрів, яким притаманні висока наукова культура, креативність, готовність до дослідницької діяльності, творчої самореалізації – якості, що виступають впливовими чинниками професійного саморозвитку майбутніх педагогів, спрямовують їх на активну пошукову діяльність, формують їх дослідницьку компетентність, забезпечуючи цим самим конкурентоспроможність спеціалістів згідно з вимогами суспільства. Суттєву роль у підготовці досвідчених педагогів-дослідників відіграє, на наш погляд, готовність студентів – майбутніх вчителів до здійснення дослідницької діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема підготовки вчителя-дослідника розглядається сьогодні в Україні в працях А. Алексюка, С. Балашової, С. Гончаренка, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, С. Єрмакова, І. Зязюна,

І. Каташинської, А. Клименюка, М. Лазарева, В. Лесіна, В. Майбороди, Н. Пузиркової, З. Слєпкань, Є. Спіцина та ін. Аналіз джерел з проблеми підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до науково-дослідної роботи засвідчує, що науковці А. Алексюк, Н. Кушнарєнко, О. Микитюк, В. Шейко пропонують різні підходи до визначення й класифікації її видів. Перевагу дослідницьким умінням у професійній підготовці фахівців надають В. Андрєєв, С. Балашова, В. Борисов, І. Каташинська, В. Литовченко, Н. Недодатко, Н. Яковлева. Оптимальну структуру змісту наукової діяльності студентів пропонують Б. Коротяєв, Н. Фрумкін. Мотиваційний компонент дослідницької роботи у вищій школі розглядається в працях Л. Жарової, Є. Яструбової. Науково-дослідна робота як фактор формування творчих здібностей студентів досліджується Л. Гондзою та П. Кравчук. Проблему готовності розкривають в своїх працях М. Дьяченко, Л. Кандибович, К. Платонов, В. Сластьонін та інших. Професійно-методична підготовка вчителів хімії стала об'єктом досліджень А. Грабового, Н. Чайченко, Г. Чернобельської, О. Ярошенко та інших.

Однак незважаючи на чисельні дослідження, подальшого вивчення потребує проблема готовності майбутніх вчителів хімії до здійснення дослідницької діяльності, зокрема в контексті формування їх дослідницької компетентності. Адже сьогодні особливо гостро відчувається потреба у вчителях-дослідниках, здатних самостійно проаналізувати та осмислити наукові відкриття, вміло їх відібрати та адаптувати під будь-яку аудиторію учнів.

Мета статті – проаналізувати суть готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наукова література пов'язує готовність з діяльністю взагалі і професійною діяльністю зокрема. Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє констатувати, що проблема готовності вченими розглядається по-різному, що обумовлене специфікою того чи іншого виду діяльності. Так, у психологічному словнику готовність до дії трактується як «... стан мобілізації усіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання дій» [8, 284].

Науковці М. Дьяченко та Л. Кандибович готовність до певного виду діяльності трактують як цілеспрямоване особистісне утворення, яке включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття. Вольові

інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови, налаштованість на певну поведінку [5, 4].

Готовність, на думку В. Сластьоніна, являє собою єдність теоретичної, психологічної та практичної підготовки особистості. Професійно-педагогічну готовність автор тлумачить як особливий психічний стан, наявність в суб'єкта зразка структури певних дій і постійної спрямованості свідомості на їх виконання [9, 62].

Є. Кузьмін, Н. Левітов, В. Мясіщев розглядають готовність як настанову на активну дію [10, 148].

Як бачимо, попри різноманітність підходів науковців щодо розуміння поняття готовність, спільним є те, що ця категорія не є вродженою якістю, а формується і розвивається внаслідок досвіду особистості та в процесі її професійної підготовки до діяльності.

В контексті нашого дослідження, особливого значення набуває готовність студента до дослідницької діяльності, яку ми розглядаємо як складне інтегративне явище, внутрішню силу особистості, що формує її дослідницьку позицію.

Проаналізуємо підходи науковців до трактовки поняття «дослідницька діяльність».

Так, дослідницька діяльність – це діяльність, безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження [6, 236].

На думку С.Л. Белих, дослідницька діяльність – це саме та діяльність, що, на відміну від дослідницької поведінки, розуміється як усвідомлений процес, який має мету, і являє собою, по суті, процес саморегуляції, спрямований на досягнення поставленої мети [2, 8].

За І.А. Зимньою та Е.А. Шашенковою, дослідницька діяльність – це специфічний вид людської діяльності, що регулюється свідомістю і активністю особистості та спрямований на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом яких є нові знання, отримані у відповідно до поставленої мети, об'єктивних законів, обставин, що визначають реальність і досяжність мети [2, 13].

Поділяючи позицію В.І. Андрєєва ми розглядаємо дослідницьку діяльність учителя як педагогічний процес, орієнтований ним (вчителем)

«на пошук учнями пояснення і доведення закономірних зв'язків і відношень теоретично аналізуючих чи експериментально спостерігаючих фактів, явищ, процесів» [1, 37].

Різномічні підходи щодо розуміння поняття готовності до діяльності, спричинили розмаїття поглядів вчених і на її структуру (складові готовності). Зокрема, М. Дьяченко та Л. Кандилович виділяють мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний компоненти; І. Готська – мотиваційний, пізнавальний та емоційно-вольовий компоненти; С. Бризгалова – науково-теоретичний, практичний та психологічний компоненти [3, 4, 5].

В структурі готовності студентів до дослідницької діяльності В. Богословський, С. Тряпцін та А. Нестеров виділяють компоненти: мотиваційний (усвідомлений інтерес до дослідницької діяльності); змістовий (система знань, необхідних для дослідницької діяльності); операційний (система вмінь для здійснення дослідницької діяльності) [7].

Послугуючись відомими компонентами готовності, ми виділяємо такі компоненти готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності (рис.1):

Рис.1. Структура готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності.

Мотиваційно-ціннісний компонент – (які способи розвитку внутрішньої мотивації до дослідницької діяльності?) передбачає визначення цілей, пов'язаних з формуванням стійкої внутрішньої мотивації на науково-дослідну діяльність з хімії.

Когнітивний (змістовий) компонент – (що необхідно знати?) полягає у визначенні системи знань у студентів – майбутніх учителів хімії для здійснення дослідницької діяльності.

Операційний (діяльнісний) компонент – (які вміння необхідно мати?) полягає у визначенні необхідних умінь для здійснення дослідницької діяльності та її оцінки.

Готовність майбутнього педагога до дослідницької діяльності і керівництва дослідницькою діяльністю учнів визначається сформованістю мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів.

Для формування компонентів готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності студенти природничого факультету (в рамках нашого дослідження) були залучені до середовища пошуково-дослідницьких завдань, тобто протягом навчання у ВНЗ активно брали участь в різних формах науково-дослідної роботи: виконували реферати дослідницького характеру, проявляли позицію дослідника на лабораторних роботах, конспектували певні наукові положення, теорії, здійснювали аналіз наукових статей, посібників, підручників, збірників наукових праць, виконували випускні дослідження, брали участь в олімпіадах, конференціях тощо.

Пропонуємо систему дослідницьких завдань для студентів спеціальності «Хімія» з метою формування їх дослідницької компетентності, враховуючи курс навчання у ВНЗ.

I курс. Основними формами дослідної роботи студентів є підготовка рефератів за завданнями кафедр з хімічних дисциплін, виконання на цих кафедрах лабораторних робіт з елементом дослідження, конспектування певного наукового матеріалу, участь певних студентів у наукових гуртках. Наприклад:

1) законспекуйте дані про життєвий і творчий шлях вченого хіміка (на вибір) та висловіть письмово свої міркування щодо питання значущості цього вченого особисто для Вас (приклад для наслідування, що особливо вразило тощо);

2) законспекуйте певний матеріал теми «Хімічний зв'язок» у специфічній формі – у вигляді таблиці, схеми, моделі, певного блоку та підберіть список літературних джерел для вивчення цієї теми;

3) складіть тематику рефератів з курсу «Загальна хімія» або «Неорганічна хімія», враховуючи власні інтереси та обґрунтуйте свій вибір;

4) запропонуйте власні запитання і завдання з проблеми, що покладена в основу певної лабораторної роботи з курсу «Неорганічна хімія».

II курс. До дослідних робіт I курсу може додатися лабораторний практикум дослідницького типу з комплексним завданням, курсовий проект (або робота), що має елементи НДР. Наприклад:

1) за допомогою якісних реакцій (маючи набір відповідних хімічних реактивів) визначте в запропонованому розчині певні катіони та аніони, відповідь обґрунтуйте та підтвердіть відповідними хімічними реакціями;

2) за допомогою якісних реакцій та хімічних реактивів визначте якісний склад вихідного розчину, відповідь підтвердіть хімічними реакціями;

3) виконайте реферативно-дослідну роботу за темою «Вплив катіонів аналітичної групи на рослинний організм» або «Фізіологічна роль аніонів I аналітичної групи».

III курс. Студенти виконують курсові роботи з профільюючих дисциплін, беруть участь в олімпіадах, конференціях, здійснюють аналіз наукових статей, посібників тощо. Наприклад:

1) опрацюйте статтю «Система впровадження профільної освіти з хімії в Сумській області» (джерело – науково-методичний журнал «Педагогічна Сумщина», № 3, 2007 р.) і напишіть її стислий конспект (скласти до неї план, тези наукової статті);

2) виконайте курсову роботу на тему: «Формування дослідницьких вмінь в учнів на уроках хімії у 10 класі» або «Формування дослідницьких вмінь учнів на уроках хімії та в позаурочний час»;

3) складіть список літературних джерел для вивчення теми «Альдегіди»;

4) проведіть міні-дослідження: складіть анкету, розробіть систему оцінки відповідей та проведіть її для першокурсників на тему «Чому я став студентом природничого факультету?».

IV курс. Бакалавр. Основна увага звертається на поглиблення та ускладнення досліджень, які повинні мати строго індивідуальний характер. Основна доля студентських досліджень виконується на профільюючих та випускаючих кафедрах. Це бакалаврські роботи студентів, написання наукових статей, публічні виступи за результатами досліджень, педагогічна практика. Наприклад:

1) зробіть детальний аналіз шкільної програми з хімії, законспекуйте основні положення даної програми;

2) зробіть огляд наукової літератури (підручників, посібників) у формі реферату з «Методики викладання хімії»;

3) розробіть фрагмент виступу з проблем власного дослідження із залученням НІТ;

4) підготуйте статтю до наукового збірника чи журналу з описом наукового дослідження;

5) підготуйте комп'ютерну презентацію з певної теми курсу «Методика викладання хімії»;

6) опрацюйте всі номери журналу «Біологія і хімія» 2007 – 2009 рр., відберіть всі публікації, що стосуються курсу «Методика викладання хімії», проаналізуйте їх та складіть тези.

У курс. Магістр. Увага приділяється конкретним науковим і практичним результатам, які отримали студенти, їх оформленню. Наприклад:

1) підготуйте наукову статтю з теми власного дослідження та представте її на науковій конференції;

2) подумайте і запропонуйте тематику семінару чи конференції з будь-якої хімічної дисципліни (на вибір), вкажіть основні напрямки реалізації обраної проблеми;

3) зробіть аналіз будь-яких 3 авторефератів дисертацій, схожих з темою Вашого дослідження;

4) підготуйте виступ на семінар на тему: «Значущість науково-дослідної роботи у підготовці майбутнього вчителя хімії».

Ці та схожі за змістом завдання дослідницького характеру сприяють саморозвитку, самореалізації студентів та забезпечують, на нашу думку, формування їх дослідницької позиції, а відтак й формування дослідницької компетентності.

Вказані вище компоненти готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності, дозволяють нам виділити такі рівні готовності: *середній, достатній, високий або дослідницький* (табл.1):

Таблиця 1

Рівні готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності

Рівень	Показники рівня
<i>Середній</i>	Характерний для студентів з низьким або середнім інтересом до науково-дослідницької діяльності з хімії. Основний мотив виконання наукової роботи — необхідність отримати оцінку. Серед цих студентів більшість з низьким, іноді з середнім рівнем розвитку творчих можливостей. Студенти цього рівня не прагнуть до збагачення своїх знань, не володіють технологією дослідження і викладом матеріалу, не вміють передбачати та оцінювати свої результати. Бажання займатися

	науковою роботою майже відсутнє. Виклад результатів дослідження реферативний.
<i>Достатній</i>	Передбачає наявність інтересу до наукової роботи з хімії, високого або середнього розвитку творчих можливостей, знання сутності науково-дослідницької діяльності. Добре володіння більшістю дослідницькими і деякими загальнонауковими вміннями. Однак студенти цього рівня не зовсім вдало планують наукове дослідження у зв'язку з недостатньою компетентністю, також помилково передбачають і оцінюють результати своєї діяльності. Для цих студентів характерне бажання стати дослідником. Виклад матеріалу реферативно-аналітичний, іноді творчий.
<i>Високий</i>	Потреба у науково-дослідницькій діяльності, високий рівень творчих можливостей, знання суті науково-дослідницької діяльності. Для цих студентів характерний творчий стиль, роботи творчого рівня. Їх роботи відрізняє: розуміння суті наукового дослідження; вміння відшукати і сформулювати проблему, ввести необхідний понятійний апарат; сформулювати об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, довести її або спростувати; здійснити вибір методів і конкретних методик дослідження, провести аналіз результатів дослідження, узагальнити, зробити правильні висновки, оцінити межі застосування дослідницької моделі. Студенти високого рівня визнають соціальну роль дослідницької діяльності у суспільстві.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Готовність студента до дослідницької діяльності – складне інтегративне явище, внутрішня сила особистості, що формує її дослідницьку позицію.

2. В рамках готовності майбутніх вчителів хімії виділено мотиваційно-ціннісний (які способи розвитку внутрішньої мотивації до науково-дослідної діяльності?); когнітивний (змістовий) (що необхідно знати?); діяльнісний (які вміння необхідно мати для здійснення дослідницької діяльності та її оцінки?) компоненти.

3. Враховуючи виділені компоненти готовності студентів, визначено рівні готовності – середній, достатній (частково-дослідницький), високий (дослідницький).

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / Валентин Иванович Андреев. – 2-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.

2. Белых С. Л. Управление исследовательской активностью ученика: Методическое пособие для педагогов средних школ, гимназий, лицеев. 2-е, испр. доп. изд. / Под ред. А.С. Обухова. – Ижевск, 2007. – 64 с.
3. Брызгалова С .И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию : теория и практика: Монография. / С. И. Брызгалова – Калининград, 2004.
4. Готская И. Б. Маркетинговое проектирование методической системы обучения информатике студентов педвузов: Монография. / И. Б. Готская – СПб., 1999.
5. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. Дьяченко, Л. Кандыбович. – Минск : Изд-во Беларус. ун-та, 1976. – 175 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Организация и содержание научно-исследовательской работы студентов педагогических вузов: Методическое пособие. / Под ред. В. И. Богословского. – СПб., 1999.
8. Психология. Словарь / [ред. А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский]. – М.: Просвещение, 1990. – 494 с.
9. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / Виталий Александрович Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
10. Стребна О.В. Готовність учителів початкових класів до діяльності з громадського виховання // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 38 / За заг. редакцією академіка АПН України Євнуха М.Б., укладач – Михайличенко О.В. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 214 с.

УДК 371.13.02: 808.5

Ж.Д.Горіна

Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті досліджується формування міжкультурно-комунікативної компетентності студентів філологічного фаху. Обґрунтовано потребу врахування такої важливої складової як аксіологізація змісту освіти.

В статтє внимание автора фокусируется на формировании межкультурно-коммуникативной компетентности студентов-филологов. Обоснована необходимость учета такой важной составляющей как аксиологический подход.

In article the attention is focused to the formation of the intercultural and communicative competence of the students-philologists. The necessity of taking into account such as important element as axiological approach.

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтеграції України у світовий освітній й інформаційний простір, часу науково-технічної революції в галузі інформатики і комунікаційних засобів спілкування